

Wiesław Marek KOWALIK

EPITAFIUM WIDERTÓW w RADOMSKIEJ FARZE

Niezwykłą grupę obiektów sztuki stanowią obrazy epitafijne, zwane także nagrobkowymi, wotywnymi i dewocyjnymi. Wyobrażają one osoby zmarłe, jako adorantów, z towarzyszącym im tekstem zawierającym wzmiankę o śmierci i prośbę o modlitwę. Epitafia obrazowe konstruowano według średniowiecznego schematu ikonograficznego, wywodzącego się z XIV wiecznych Niemiec. Wierzano, że indywidualne modlitwy miały taki sam wpływ na skrócenie mąk czyśćcowych duszy jak zbiorowe modły w intencji zmarłych wpisanych w *liber mortuorum* Kościoła.

W Radomiu unikatowe, do niedawna niemal zapomniane i nieco tajemnicze, dzieło tego typu przechowywane jest na plebani (dawny zamek) kościoła p.w. św. Jana Chrzciciela (Fara). Wykonane w XVII w., w stylu barokowym, reprezentuje nieprzeciętne wartości artystyczne i historyczne (wpisane do rejestru zabytków pod nr 122/129B/95, z dn. 4.12.1995 r.). Namalował je bliżej nieznanego artysta, w technice tempery, na desce o wymiarach 101,5 x 81,5 cm (po renowacji). W rozbudowanej kompozycji złożonej z czternastu osób dominują postaci Chrystusa na krzyżu oraz stojących po jego bokach

Epitafium Widertów przed i po renowacji, fot. z 1995 i 2000 r., W.M. Kowalik

Maryi i św. Jana. Poniżej artysta umieścił klęczące u stóp krzyża osoby z rodziny Wiertów, obecnie niemożliwe do bliższej identyfikacji. Artysta konserwator Wojciech Wdowski w dokumentacji konserwatorskiej tego obrazu napisał m.in.: *Obiekt powstał na zlecenie rodziny mieszczanina Andrzeja Wyderty (?), prawdopodobnie z Radomia. Przedstawiona rodzina składa się z 11 osób: rodziców i 9 dzieci, z których 4 zmarło w młodym wieku. Domniemywać należy, że Andrzej Wyderta był starszym Cechu Kuśnierzy, lub któregoś z podobnych organizacji zawodowych. Być może nazwisko zostało zmienione, bowiem w historii Radomia spotyka się nazwisko Wyder – kojarzone z rzemieślniczymi organizacjami zawodowymi. Przydomek „sławetny mieszczanin” nadawano bowiem szczególnie zasłużonym obywatelom miasta (J. Luboński).*

Pierwszy znany opis tegoż dzieła zawiera dokumentacja wykonana w Biurze Dokumentacji Zabytków w Kielcach przez mgr Wandę Puget (historyka sztuki, później pracownika Instytutu Sztuki PAN w Warszawie). W opracowanej przez nią w 1970 r. *Karcie inwentaryzacyjnej* czytamy:

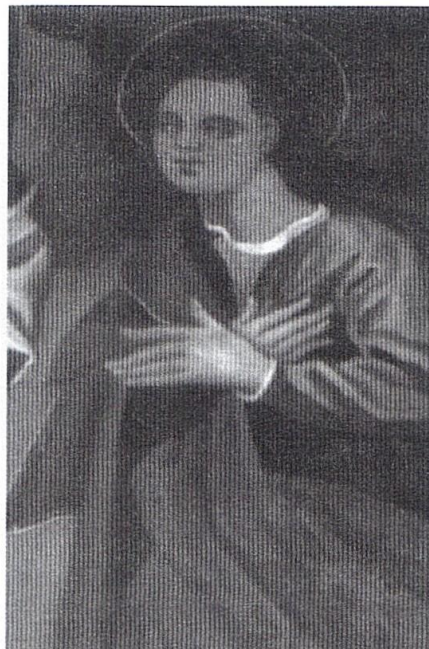
Obraz – „Ukrzyżowanie”, deska, olej, barok, XVII w. wym. 90 x 60 cm. Obraz prostokątny z szerokim marginesem u dołu i napisem wotywnym. Na osi krzyż, postać Chrystusa w niedużym zwisie, głowa pochylona nisko, na prawy bark. Modelunek ciała dość prymitywny. Z prawej Chrystusa postać Madonny, pod nią dwie klęczące niewiasty i dwie postaci dziecięce z rodziny fundatora. Po lewej stronie Chrystusa dość duża postać św. Jana z rękoma skrzyżowanymi na piersi, szaty nieco rozwiane. U jego stóp klęczący fundator z czterema postaciami męskimi (jedna w stroju duchownego) i dwoma postaciami klęczących dzieci. Koloryt: szaty MB – ciemna ultramaryna i ugier, św. Jana – zieleń oliwkowa cynober, w tle, kobalt niebieski i czerń. U dołu na białym tle napis częściowo zatarty: MIESZCHANIN SŁAWETNY MIASTA STATECZNIE ŻYJAC WCEII POBOŻNOSCI I W WIERZE STATECZNEY STAD ODCHODZACZ DO MIASTA ONEGO WIECZNEGO OSM LAT SESDZIESIAT MAIACY WZIAŁ KONIEC... WDRZEP. WIDEPTAŁ KOSCI W THE POŁOŻON GROBIE DZIATKI SWE

WYCHOWAWSZY ŻIWOTA DOKONAŁ ASZ NA SAD ZMARTWICHWSTANIE TU ODPOCZAŁ SOBIE DAY BOŻE ABY W NIEBIE WIECZNIE ODPOCZYWANIE.

Dalej autorka konstatuje: *obraz b. prze-malowany, zanieczyszczony, odpryski farby, pożądana konserwacja.*

Nieco rozszerzony opis dzieła znajdujemy w dokumentacji tego typu wykonanej w 2005 r. przez mgr Marię Kowalczyk:

Obraz w formie stojącego prostokąta, w złoczonej przy krawędziach drewnianej ramie. W centrum Chrystus rozpięty na krzyżu, po bokach którego Matka Boska i św. Jan Ewangelista. U stóp krzyża małe klęczące postaci orantów. Ciało ukazane w lekkim kontrapoście osuwa się w dół tak, że linia barków znajduje się poniżej poprzecznego ramienia krzyża. Łokcie i kolana lekko ugięte. Ręce i nogi przytwierdzone do belek gwoździami o główkach w kształcie krzyża. Dłonie roz-warte. Głowa opuszczona na prawe ramie. Na głowie cierniowa korona. Twarz szczupła (trójkątna) otoczona krótkim brązowym zarostem. Włosy tego samego koloru spływają na plecy. Oczy półprzymknięte. Wokół głowy przejrzysty nimf krzyżowy. Nad głową Chrystusa pionową belkę krzyża wieńczy poprzecznie umieszczona prostokątna tabliczka z napisem I.N.R.I. Wokół bioder perizonium przewiązane „na krzyż”. Z ran w dłoniach, stopach i boku oraz zadanych przez koronę cierniową spływają stylizowane stróżki krwi. Pod krzyżem po prawej stronie Maria ukazana w ujęciu en trois quatre, z głową lekko opuszczoną, rękami splecionymi, na wysokości barków, w modlitewnym geście. Ubrana w długą tunikę różowego koloru, spod której w dekolcie widoczna skraj białej spodniej szaty. Na tunikę i głowę zarzucony płaszcz – palla, na krawędzi lamowany jaśniejszą wstęgą. Wokół głowy przejrzysta aureola. Po drugiej stronie krzyża św. Jan ukazany w analogicznym ujęciu, z rękoma skrzyżowanymi na piersi, ubrany w długą ciemnozieloną tunikę, w której dekolcie widać biały rąbek szaty spodniej oraz czerwony dekoracyjnie rozwiany płaszcz z jaśniejszą lamówką na brzegach. Twarz okrągła młodzieńcza, włosy kasztanowe, długie. U stóp krzyża po jego obydwu stronach grupa klęczących orantów,

Sw. Jan Chrzciciel, Matka Boska, Chrystus na krzyżu

ze złożonymi dłońmi w geście modlitewnym: 7 dorosłych i 4 dzieci. Po lewej stronie mężczyźni: na pierwszym planie duchowny w komży, czterej pozostali ubrani w ciemne kontusze. Po prawej stronie 2 kobiety w ciemnych płaszczach narzuconych na suknie o jasnych rękawach, z głowami okrytymi futrzanymi kołpakami nałożonymi na rańtuchy i podwiki. Dzieci (przedstawione w znacznie pomniejszonych proporcjach) ubrane w białe tuniki kłęczą symetrycznie po dwoje po obu stronach krzyża. W złożonych rękach trzymają czerwone krzyżyki. Pod sceną, na białym tle, obwiedzionym czerwoną ramką, napis epitafijny w dwu kolumnach oddzielonych czerwonym ukośnym pasem:

MIESZCZANIN: SLAWETNI MIASTA TV-
TECZNE ŻIŁĄC: WCEII: POBOŻNOŚCI
I W WIERZE STATECZI / STĄD ODCHO-
DZĄCZ DO MIASTA ONE WIECZNE
OSMLAT SESDZIESĄT MAIĄC: / WZIAL:
KOIEC: BES/ ANDZEY WIDERTA KOSCI W
THE POŁOZIT GROBIE DZIATKI: SWE:
WICHOWAWSTW: ZIIWOTA DOKOAL /
ASZ: NA SAD. ZMARWICHWSTANE TU.
ODPOCZI. SOBIE DAY BOZE ABY: WIE-
BIE: WIECZIE: ODPOCZIWAŁ/.

Z kolei mgr Wojciech Wdowski we wspomnianej już dokumentacji zrekonstruował tenże napis, w taki sposób, aby, jak to określił, czytelny był jego sens:

Mieszczanin sławetny miasta tutecznego / stąd odchodząc do miasta onego wiecznego / An-

drzej Wyderta kości w tym położył grobie / Aż na sąd zmartwychwstanie tu odpoczniesz sobie / Żyjąc „wceli” pobożności i wierze stateczny / Osm lat sześćdziesiąt mając wziął koniec bezpieczny / Działki swe wychowawszy żywota dokonał / Daj Boże aby w niebie wiecznie odpoczywał.

Obraz ten musiał być poddany trudnym zabiegom konserwatorskim przeprowadzonym przez W. Wdowskiego. W 1997 r., kiedy to znajdował się w zbiorach tworzonego Muzeum Diecezjalnego w Seminarium Duchownym w Radomiu uległ uszkodzeniu na skutek zalania wodą, spowodowanego awarią centralnego ogrzewania. Destrukcja dzieła, według oceny konserwatora, sięgnęła aż 60–70 %. Wykonane więc zostały prace polegające m.in. na: zabezpieczeniu spęcherzeń daszkowatych i lica obrazu bibułą japońską, sklejeniu podobrazia, długotrwałym zanurzeniu obiektu w roztworze impregnacyjno-utwardzającym podłoże, przyklejeniu odspojonych fragmentów, usunięciu wadliwych reperacji i przemalowań, uzupełnieniu ubytków drewna i zaprawy, scaleniu kolorystycznym – punktowaniu, punktowaniu scalającemu i rekonstrukcji inskrypcji, scaleniu kolorystycznym dzieła i werniksowaniu zabezpieczającym, pokryciu odwrocia obrazu masą woskowo-żywiczną oraz oczyszczeniu i uzupełnieniu złocen i srebrzeń ramy. Zastosowano farby firmy „MAIMERI” i matowy werniks firmy „FERRARIO”.

Nie sposób tu nie zasygnalizować zagadnienia z zakresu analizy porównawczej radomskiego obrazu. Bliskie mu ikonograficznie wydają się tu być m.in.: epitafium ks. Stanisława Wolskiego z 1 poł. XVII w. z Muzeum Narodowego w Krakowie, epitafium rodziny Czermińskich z Czermina klejzącej pod krzyżem, z XVII w. z Muzeum Sandomierskiego (ojciec z 2 synami i matka z 6 córkami), epitafium obrazowe rodziny Oehm, z 1559 r., z kościoła N. Marii Panny w Gdańsku (ze sztafążem krajobrazowym) i epitafium Mateusza Lawendy (zm. 1578) z krakowskiego klasztoru oo. dominikanów z rozbudowaną sceną Ukrzyżowania.

Zróżdła:

1. W. Wdowski, *Dokumentacja konserwatorska obrazu „Ukrzyżowanie”* – Tempera na desce z kościoła parafialnego p.w. św. Jana w Radomiu, Radom 1998
2. W. Puget, *Karta inwentaryzacyjna*, PSZOZ Kielce, 1970

Literatura:

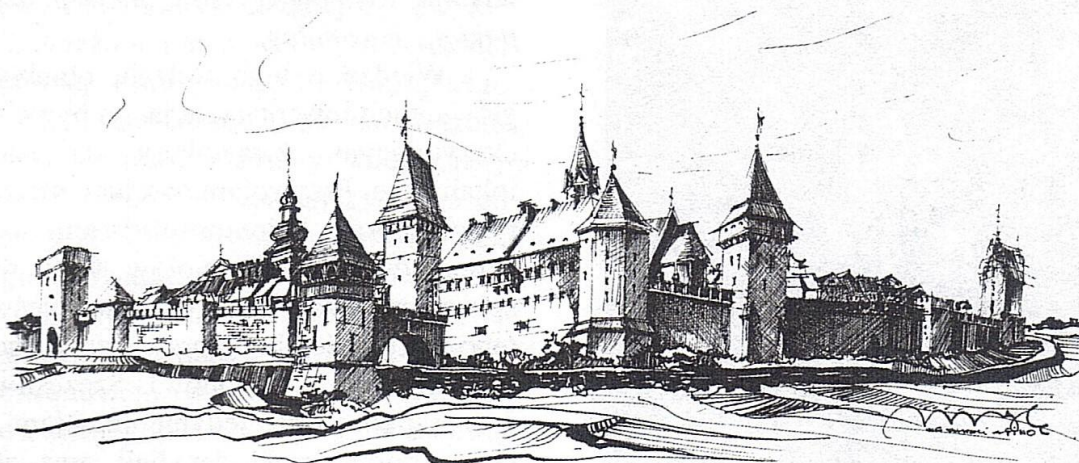
1. K. Cieślak, *Kościół – cmentarzem. Sztuka nagrobna w Gdańsku (XV–XVIII w.)*, Gdańsk 1992
2. J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, 1913, s. 61, 64 (fot. z h. Jelita)

SPOŁECZNY KOMITET RATOWANIA ZABYTEKÓW RADOMIA

KRS 0000054681

*Zwracamy się z uprzejmą prośbą o włączenie się
w dzieło ochrony zaniedbanych zabytków Radomia
i historycznych miejsc pamięci*

1 % z podatku

Panorama Miasta Kazimierzowskiego